
Revisió de programes de relacions equitatives i educació emocional a educació primària

CSB Consorci Sanitari
de Barcelona

Agència
de Salut Pública

Promoció de la salut

©2022 Agència de Salut Pública de Barcelona

Tots els drets reservats.

<https://www.aspb.cat/revisio-programes-relacions-equitatives>

Aquesta publicació està sota una llicència

Creative Commons Reconeixement – No Comercial – No Derivades (BY-NC-ND)

<https://creativecommons.org/>

Revisió de programes de promoció de relacions equitatives i educació emocional a educació primària

Presidenta de l'Agència de Salut Pública de Barcelona i Regidora de Salut, Envel·liment i Cures de l'Ajuntament de Barcelona

Gemma Tarafa i Orpinell

Gerenta de l'Agència de Salut Pública de Barcelona (Si s'escau)

Carme Borrell i Thió

Responsables de l'Informe

Paula Arroyo Uriarte

Francesca Sánchez Martínez

Lluís Forcadell Díez

Olga Juárez Martínez

Col·laboradors/es

María Rivero Sender

María Salvador Piedrafita

María Álvarez Moleiro

Glòria Pérez Albarracín

Cita recomanada

Arroyo P, Sánchez-Martínez F, Forcadell LI, Juárez O. Revisió de programes de relacions equitatives i educació emocional a educació primària. Agència de Salut Pública de Barcelona. Barcelona, 2021

Índex

Resum.....	5
Introducció.....	7
Objectius	10
Mètodes	11
Resultats.....	15
Conclusions.....	22
Referències	25
Annex. Taules	29

Revisió de programes de relacions equitatives i educació emocional a educació primària

Resum

Aquest document presenta una revisió bibliogràfica (revisions sistemàtiques i articles científics) dels programes escolars de prevenció de la violència i promoció de relacions equitatives dirigits a alumnat d'educació primària i una revisió centrada als programes escolars d'educació emocional al primer cicle d'educació primària que treballen els seus continguts des d'una perspectiva interseccional. Aquesta informació permetrà guiar el disseny de programes per a la promoció de relacions equitatives.

Les fases de **recollida de la informació** han estat les següents:

- 1. Revisió de revisions.** S'emprenen les paraules clau "violència", "violència infantil", "violència de gènere", "prevenció", "promoció", "relacions equitatives", "resolució de conflictes", "autoestima", "habilitats socials", "socialització", "programa escolar" i "revisió sistemàtica". Finalment, s'identifiquen un total de 13 revisions, de les quals, després de ser valorades en base als criteris de selecció, s'obtenen 8 que compleixen amb tots els requisits.
- 2. Revisió d'articles científics publicats.** S'emprenen les mateixes paraules clau que a les revisions. S'identifiquen 15 articles que compleixen amb els criteris de qualitat de la intervenció i de l'avaluació preestablerts. Se seleccionen també tres programes desenvolupats a Barcelona. Finalment són 4 els programes que compleixen amb un criteri de qualitat elevat (qualitat alta tant respecte a la intervenció com a l'avaluació).
- 3. Revisió de programes considerant una perspectiva interseccional.** Per complementar la revisió feta fins al moment, s'emprenen les paraules clau "interseccional", "gènere", "intercultural", "perspectiva de gènere", per tal d'identificar aquells programes que aportin aquesta perspectiva. S'identifiquen 11 estudis que compleixen amb els criteris de qualitat preestablerts per la intervenció i l'avaluació, i, per últim, se seleccionen 3 d'ells com programes de qualitat elevada, als que s'afegeix un últim en procés d'avaluació per la qualitat de la seva intervenció.

Seguint aquestes fases s'arriben als següents **resultats i conclusions**:

- És necessari treballar en la promoció de relacions equitatives i educació emocional amb intervencions escolars des d'edats primerenques.
- Cal que aquestes intervencions estiguin basades en un model teòric de canvi conductual i que es duguin a terme pel propi professorat dels centres escolars. Els continguts que han d'estar-hi presents són, principalment, continguts d'entrenament en habilitats de resolució de conflictes, educació emocional i afectiva i que potenciïn l'autoestima, fent especial èmfasi en l'adquisició d'una perspectiva crítica respecte a les desigualtats socials. Aquests continguts s'han de treballar fent servir metodologies dinàmiques, participatives i motivadores per l'alumnat. Els programes, a més, han d'estar dirigits a la totalitat de l'alumnat, incloent mínimament una perspectiva de gènere, perspectiva intercultural i perspectiva de diversitat funcional.
- Per garantir la correcta implementació dels programes és recomanable oferir diferents recursos pel professorat (formació, suport, seguiment) així com fer servir diverses estratègies per tal d'implicar les famílies i la resta de la comunitat escolar. A més, el disseny per l'avaluació dels programes ha d'incloure diferents informants i ha de poder garantir l'avaluació de la seva eficàcia al llarg termini.

Introducció

La necessitat d'intervencions dirigides a prevenir la violència i promoure relacions més equitatives resideix, en primer lloc, en la tendència a l'augment de les prevalences de maltractament al nostre entorn ^[1]. A Catalunya, al 2013 es van registrar 8 denúncies per maltractament per cada 10.000 infants ^[1]. La prevalença d'abús sexual suposa avui dia un 15% (20% per les nenes, 10% pels nens) ^[2]. A Barcelona, el percentatge de dones de 15 anys que declara haver patit maltractament és del 3.7% per la violència emocional, 1.4% per la violència física i 1.3% per la violència sexual ^[3]. A l'entorn escolar, la prevalença de maltractament és del 5.4% per a les noies i del 3.8% per als nois ^[4].

A més, en el cas d'infants i adolescents, les conseqüències negatives derivades d'aquestes violències poden suposar des de problemes de socialització (aïllament, agressivitat o escasses habilitats socials) fins a simptomatologia depressiva o problemes d'integració a l'escola, entre altres. Així mateix, la interiorització de dinàmiques violentes pot portar a la repetició de les mateixes en anys posteriors, tant com forma d'exercir violència en relacions futures com de normalitzar i acceptar relacions violentes ^[5].

Davant d'aquestes dades, i considerant que la infància és una etapa determinant pel desenvolupament de competències emocionals i habilitats personals, existeix la necessitat de comptar amb programes eficaços de promoció de relacions de respecte mutu a edats primerenques, on les escoles constitueixen un element fonamental ^[6]. El desenvolupament de competències emocionals forma part del procés educatiu que s'entén com educació emocional, i ha de suposar una pràctica continua i permanent com complement del desenvolupament racional/cognitiu ^[6,7]. Així, els programes que busquen educar a la població infantil i juvenil en competències emocionals ofereixen evidències de la seva eficàcia en la millora de resolució de conflictes, habilitats interpersonals, qualitat de les relacions, així com en la prevenció de l'assetjament, de la conducta antisocial i violenta i de diferents tipus de violència, com ara la violència de gènere ^[8-15].

No obstant això, actualment són escassos els programes que, a Barcelona, busquen promoure relacions equitatives a educació primària, ja que en molts casos es limiten a treballar només un o alguns dels factors relacionats amb les relacions equitatives (com ara les habilitats socials, la competència emocional, la resolució de conflictes, prevenció del bullying o de la violència de gènere) sense considerar-los en conjunt en un sol programa (el programa XARXA “Escoles per la igualtat i la diversitat” és un d’aquests programes, si bé és molt extens; el programa “1, 2, 3... Emoció”, dirigit a educació infantil ^[16], i el programa “Posem el focus”, dirigit a educació secundària ^[17]). Els dos últims són bons exemples de l’abordatge de la promoció de relacions equitatives a través de l’educació emocional. Tanmateix, són insuficients els programes destinats a les edats que comprenen el primer cicle de primària, el que subratlla la importància de revisions com la present.

A més, les iniciatives d’educació emocional, si bé busquen construir relacions personals equitatives i saludables, reproduïxen en la seva majoria el plantejament dualista tradicional (el món interior, entès com enterament emocional, enfrontat a l’esfera pública mancada d’emocions), sense deixar espais a diàlegs que permeten a l’alumnat reconèixer, valorar i respectar la diversitat del seu entorn, el que, en conjunt, emmascara dinàmiques que reforcen una distribució jerarquitzada del poder ^[18]. Igualment, l’abordatge general d’aquests programes delega l’estudi de problemàtiques socials i polítiques, i, més encara, emplaça en el individu tota responsabilitat respecte als seus èxits/fracassos, ja que vincula aquests amb les seves habilitats de maneig emocional ^[18].

Partint d’aquestes mancances, resulta clau que el desenvolupament de programes d’educació emocional consideri també a) la influència que la part social i política tenen sobre les emocions, b) les dinàmiques de poder que es donen a les relacions interpersonals, c) la realitat com escenari al que conviuen identitats diverses. Així, la integració d’una perspectiva interseccional, que entén la coexistència de diversos eixos d’opressió, i els seus corresponents sistemes de privilegis, que travessen a cada persona, es planteja en aquest document com alternativa per a superar les problemàtiques citades i permetre a l’alumnat construir relacions més equitatives que compreguin diferents categories (com ara el gènere, la religió, l’edat, la diversitat sexual i funcional, el idioma, l’origen ètnic, nacionalitat o classe social) ^[19,20].

Per tot això, la identificació de les característiques dels programes basats en l'estratègia de l'educació emocional i social i promoció de relacions equitatives (posant èmfasi en aquells que inclouen una perspectiva interseccional) que compleixin criteris de qualitat d'intervenció i avaluació és indispensable a l'hora d'actualitzar de la manera més adequada aquests programes i incorporar aquests valors al currículum escolar des d'un abordatge més holístic que consideri actius interns i externs.

Objectius

Objectiu general

Identificar les principals recomanacions, en quant a contingut i metodologia de treball, dels programes de promoció de relacions equitatives i educació emocional pel primer cicle d'educació primària.

Objectius específics

- a. Fer una revisió de revisions d'articles dirigits a la prevenció de la violència i promoció de relacions equitatives dirigits a alumnat d'educació primària.
- b. Revisar els articles científics publicats en els darrers 5 anys per tal d'identificar les principals característiques que tenen aquells que compleixen amb els criteris de qualitat establerts prèviament (criteris de qualitat de la intervenció i criteris de qualitat de l'avaluació).
- c. Dur a terme una revisió dels programes escolars d'educació emocional amb una perspectiva interseccional dirigits al primer cicle d'educació primària.
- d. Establir conclusions i recomanacions finals per a la construcció de futures intervencions per promoure relacions més equitatives al cicle inicial d'educació primària.

Mètodes

Població

Alumnat de cicle inicial d'Educació Primària, amb edats compreses entre els 5 i els 8 anys.

Revisió de revisions

Es realitza una cerca bibliogràfica informatitzada a diferents bases de dades (*Pub Med, Web Of Science, Revisions Cochrane, PsycInfo, Google Scholar* i pàgines relacionades). S'utilitzen les següents paraules clau i les seves combinacions, tant en anglès com en català i castellà: "violència", "violència infantil", "violència de gènere", "prevenció", "promoció", "relacions equitatives", "resolució de conflictes", "autoestima", "habilitats socials", "socialització", "programa escolar", i "revisió sistemàtica", amb els booleans AND i/o OR.

Posteriorment, com complement d'aquesta primera revisió, es realitza una cerca de revisions de programes escolars d'educació emocional a la base de dades *Education Resources Information Center (ERIC)*, entre abril i juliol de 2020, fent servir les següents paraules clau: "programa", "educació primària", "infantil", "estudiants", "relacions saludables", "relacions interpersonals", "educació emocional", "regulació emocional", "relacions respectuoses", "aprenentatge social i emocional", "revisió" i "meta-anàlisi", en castellà i anglès, amb els booleans AND i/o OR.

Revisió d'articles científics publicats

Es realitza una cerca bibliogràfica informatitzada a diferents bases de dades (*Pub Med*, *Web Of Science*, *Revisions Cochrane*, *PsycInfo*, *Google Scholar* i pàgines relacionades), per tal d'identificar els programes de promoció de relacions equitatives i de prevenció de la violència en el medi escolar, dirigits a alumnat de primària d'entre 6 i 12 anys, publicats en català, castellà i anglès, entre el 1999 i el 2019. S'utilitzen els següents termes clau i les seves combinacions: "violència", "violència infantil", "violència de gènere", "prevenció", "promoció", "relacions equitatives", "resolució de conflictes", "autoestima", "habilitats socials", "socialització", "programa escolar", i "revisió sistemàtica".

Els articles seleccionats es valoren mitjançant criteris preestablerts de qualitat de la intervenció i de l'avaluació.

Criteris de qualitat de la intervenció

- a. Amb base teòrica reconeguda (model teòric);
- b. realització d'un mínim de quatre sessions;
- c. que sigui desenvolupada pel professorat,
- d. el qual rep una formació prèvia;
- e. amb un ús d'activitats dinàmiques i motivadores;
- f. amb presència de tres perspectives transversals: diversitat de gènere, cultural i funcional.

Es consideren estudis de qualitat alta aquells que compleixen tots els criteris, de qualitat mitja si en compleixen quatre o cinc, i qualitat baixa si en compleixen menys de quatre.

Criteris de qualitat de l'avaluació

- a. Equivalència de grups en el pre-test i/o assignació aleatòria als grups;
- b. presència de grup intervenció i grup comparació;
- c. mida mostral superior a cinc-cents subjectes;
- d. presència i descripció dels instruments d'avaluació utilitzats.

Es consideren estudis de qualitat alta aquells que compleixen els quatre criteris, qualitat mitja els que compleixen tres criteris, i qualitat baixa els que compleixen menys de tres criteris.

Revisió de programes des d'una perspectiva interseccional

En tercer lloc, d'acord amb el marc teòric de l'equip i responent a la manca de programes identificats que incloguin una perspectiva interseccional, es porta a terme una cerca bibliogràfica per tal de determinar concretament els programes escolars d'educació emocional que contenen aquesta perspectiva. Tenint en compte els escassos estudis que inclouen una mirada interseccional, es decideix ampliar la cerca i incloure tots aquells estudis que tinguin incorporades al menys una de les següents tres perspectives als seus continguts:

- a. Perspectiva de gènere
- b. Perspectiva intercultural
- c. Perspectiva de diversitat funcional

La cerca es realitza a les bases de dades de *Medline (PubMed)*, *Google Scholar*, *ERIC* i pàgines relacionades, i els termes utilitzats són: a) "programa educatiu", "programa", "programa escolar", "programa coeducatiu", "intervenció"; b) "interseccional", "gènere", "intercultural", "perspectiva de gènere"; c) "educació primària", "cicle inicial", "infantesa", "escolar", "escola", "col·legi", "infantil"; d) "educació emocional", "intel·ligència emocional", "alfabetització emocional", "aprenentatge sociemocional", "competència social", "convivència escolar", "relacions saludables", "relacions sanes", "relacions interpersonals", "relacions interpersonals", "relacions respectuoses"; amb els booleans AND i/o OR. També es troben programes a la literatura grisa, a partir d'una cerca en base als autors/es rellevants identificats/des.

Es llegeixen els títols i resums per a seleccionar els articles que tracten de programes escolars per al primer cicle de primària. Se seleccionen els articles publicats en català, castellà i anglès.

Pel que respecte als **criteris de qualitat** dels programes identificats, es fa un primer filtre valorant la qualitat de les intervencions mitjançant catorze criteris de qualitat preestablerts per l'equip basats en el Document de l'Estratègia per a la salut sexual i reproductiva del Grup de treball de l'àmbit educatiu (escolar) de Barcelona ^[21]:

- a. Estar basat en una perspectiva cap als drets humans;
- b. comptar amb la presència d'una perspectiva de gènere,
- c. perspectiva de diversitat sexual,
- d. perspectiva de diversitat funcional
- e. i perspectiva de diversitat social i cultural;
- f. estar adaptat al context
- g. i estar adaptat a l'edat;
- h. estar basat en un model teòric;
- i. incloure la participació de l'alumnat,
- j. i incloure la implementació del professorat,
- k. així com la formació del formador/a;
- l. considerar sessions de més d'una hora (i un mínim de 4 sessions);
- m. estar vinculats a la comunitat;
- n. comptar amb un disseny per a la seva avaluació.

A partir d'aquí, se seleccionen només els programes que compleixen cinc o més d'aquests criteris. Posteriorment, s'apliquen els mateixos criteris que a la fase anterior.

Es constitueix una base de dades que recull les dades en relació amb a) Intervenció, b) Programa, c) Autoria, d) Any del programa, e) Territori, f) Objectiu, g) Perspectiva, h) Població diana, i) Qui imparteix la intervenció, j) Context de la intervenció, k) Sessions, l) Durada, m) Material, n) Continguts, ñ) Metodologia, o) Característiques generals de l'avaluació, p) Tipus d'avaluació, q) Eines de recollida de la informació, r) Indicadors, s) Resultats, t) Links de consulta.

Els resultats s'organitzen a partir d'aquesta informació, als que s'incorporen també els resultats de les dos fases anteriors.

Resultats

Revisió de revisions

La cerca ha permès identificar un total de 13 revisions de les quals **8 compleixen els criteris de selecció**.

Les revisions de **Barnes et al. (2018)** ^[22] i de **Merrill et al. (2017)** ^[23] recullen programes per promoure la resolució de problemes socials, concloent que la resolució pacífica dels problemes socials té efectes positius en l'aprenentatge social i emocional, influint en la formació i manteniment de relacions més positives. De la revisió de **Clayton et al. (2001)** ^[24], sobre programes dirigits a prevenir la violència i promoure la pau a les escoles, es conclou que els programes més efectius per a crear relacions més sanes són els que engloben les habilitats de resolució de conflictes, de conducta pro-social i d'establir relacions positives, en lloc de limitar-se a ensenyar normes socials contra la violència. A més, afegixen que és important treballar l'autoestima, es a dir, aconseguir confiança i respecte cap a un mateix. També **De la Rue (2017)** ^[25] observa que els programes que es centren en modificar coneixements i actituds no són suficients per a produir canvis de conducta cap a la prevenció de la violència. S'ha d'incloure un component d'identificació i entrenament d'habilitats i competències conductuals.

Per la seva banda, **Siddiqui i Ventista (2018)** ^[26], conclouen que aquelles intervencions que s'inicien en edats primerenques i que involucren a les famílies són més efectives, i recalquen la importància de realitzar una implementació regular per part dels professors i de fer un seguiment després de finalitzar la intervenció, per veure si els efectes immediats del programa es mantenen en el temps. **Trianes (2002)** ^[27] assenyalava la importància de la col·laboració entre l'alumnat en l'ensenyament d'habilitats.

Per altra banda, la revisió de **Clayton et al. (2001)** ^[24] resumeix cinc característiques desitjables dels programes dirigits a prevenir la violència en els infants:

- a. Han d'estar basats en models teòrics psicològics, sociològics o educacionals reconeguts.
- b. Han de ser exhaustius, es a dir, cal que incloguin diferents factors en un aprenentatge conjunt, com ara habilitats socials, resolució de conflictes, educació emocional, etc.
- c. Han d'estar dirigits a tots els infants, considerant diverses poblacions i incloent una perspectiva de gènere, intercultural i de diversitat funcional.
- d. Han de incloure entrenament al professorat per tal d'assegurar una correcta implementació del programa. Aquest entrenament, a més, inclou idealment l'entrenament en habilitats perquè el professorat serveixi com a exemple per l'alumnat.
- e. Han de potenciar l'autoestima de l'alumnat, ja que un augment de l'autoestima es tradueix en major autonomia i responsabilitat a l'hora de fer front a conflictes.

Merrill et al. (2017) ^[23] i **Barnes** et al. (2018) ^[22], proposen també algunes recomanacions a l'hora de desenvolupar programes escolars de promoció de relacions equitatives:

- a. Han d'incloure estratègies metodològiques com el modelatge o la representació de papers (*role-playing*), així com activitats dinàmiques que garanteixen poder generalitzar els aprenentatges a situacions reals.
- b. S'ha de controlar la correcta implementació del programa, incloent mesures de validesa i fidelitat.
- c. Cal que comptin amb diferents informants a l'hora d'avaluar el programa, evitant cenyir-se només a l'avaluació del professorat.

A més, **Pastorino** (2014) ^[28] subratlla la importància de donar un paper clau a les relacions en la pràctica educativa, identificant possibles estereotips sexistes que es puguin estar donant i crear un clima adequat per a treballar-los i eliminar-los, així com adoptar una perspectiva més integradora amb la figura de la dona en els diferents continguts curriculars.

Per altra banda, l'actualització d'aquesta primera revisió permet identificar un total de 5 noves revisions que compleixen els criteris d'inclusió.

Les revisions de **Durlak** et al. (2011) ^[29], **Taylor** et al. (2017) ^[30] i **Ura** et al. (2019) ^[31] se centren en els programes universals d'educació social i emocional que es duen a terme amb escolars d'un ampli rang d'edat (des de l'escola bressol fins a

l'institut), concloent que aquest tipus d'intervencions tenen efectes positius en les competències socioemocionals i les actituds respecte a un/a mateix/a, els altres i l'escola. En la seva revisió, Ura et al. (2019) ^[31] apunten també que el desenvolupament d'habilitats socioemocionals millora el rendiment acadèmic i és positiu per a les relacions interpersonals i el benestar. A més, segons Taylor et al. (2017) aquests resultats són positius per a diferents grups racials i estatus socioeconòmics i semblen mantenir-se quatre anys després de la intervenció ^[30].

Un apunt important de Durlak et al. (2011), a més, és que els programes revisats van ser portats a la pràctica de manera efectiva pel propi personal dels centres escolars, de manera que recalquen la importància d'incorporar aquests tipus d'intervencions al dia a dia de les classes en lloc de requerir equips externs per a la seva implementació ^[29]. D'altra banda, els autors també subratllen que són més beneficiosos els programes amb pràctiques seqüencials (activitats connectades i coordinades), interactives, enfocades (existeix al menys un component dirigit al desenvolupament d'habilitats personals o socials) i explícites (es treballen habilitats específiques d'educació socioemocional) ^[29].

A més, la revisió de Wigelsworth et al. (2016) ^[32] sobre els motius pels quals els programes escolars d'educació socioemocional no produeixen els resultats esperats, afegeix dos aspectes a tenir en compte:

- a. Tenen més efectes positius els programes amb major suport, entrenament, personal i recursos.
- b. Es recomanable que els programes es duen a terme al mateix país en què s'han desenvolupat.

Finalment, **Lawson et al. (2019)** ^[33] presenten els components clau que inclouen els programes escolars d'educació socioemocional basats en evidència:

- a. Habilitats socials
- b. Identificar els sentiments dels/de les altres
- c. Identificar els sentiments d'un/a mateix/a
- d. Habilitats de relaxació
- e. Habilitats de maneig del comportament

Articles científics publicats

La cerca ha permès identificar 136 estudis dels quals **15 compleixen els criteris de selecció**.

La **Taula 1** recull la qualitat d'intervenció i d'avaluació dels diferents estudis i programes seleccionats. Dels 15 programes, són 3 els estudis que compleixen amb un criteri de qualitat elevada: **Kärnä et al. (2013)** ^[34], **Lewis et al. (2016)** ^[35] i **Williams et al. (2019)** ^[36]. La **Taula 2** recull característiques més concretes d'aquests programes. A més, s'afegeix el programa de la **XARXA ("Escoles per la igualtat i la diversitat")** ^[37] a la taula, per desenvolupar-se a Barcelona, i ja que l'únic criteri de qualitat que no compleix és el del model teòric.

Els **continguts més treballats** en aquests programes són la resolució de conflictes i el reconeixement i maneig emocional (ira, agressivitat) i les **metodologies més emprades** són les discussions, el *role-playing*, visionat de vídeos i jocs en grup. El **número de sessions** es mou entre les vint i les trenta-sis sessions d'una hora, i el **material utilitzat** varia molt entre programes, si bé inclou DVD's, llibres, pòsters, targetes, peluixos per l'alumnat, un kit del professorat amb el manual del programa i el material necessari per a realitzar les sessions, així com un document teòric per promoure i reforçar el programa, i una guia per a les famílies, amb material per a treballar a casa.

A partir d'aquí, es poden esperar **canvis en l'alumnat del primer cicle de primària**, com ara una millora en la capacitat de resolució de conflictes i en les habilitats de reconeixement i maneig de les emocions, incloent la ira i l'agressivitat.

Concretament, el programa *Incredible Years Dinosaur* ^[36], per a escolars de 5-7 anys, es centra en les habilitats socials, competència emocional i coneixements amb 36 sessions d'1 hora que desenvolupa el professorat prèviament format. Es basa en el model teòric de la Teoria de l'Aprenentatge Social i ha aconseguit una millora a la conducta pro-social i agonística, un augment d'habilitats de resolució de conflictes i una millora als coneixements de l'alumnat. Per la seva part, el programa *Positive Action* ^[35] per l'alumnat de 3-14 anys, treballa els seus continguts des de les habilitats socials i la competència emocional. Es basa en els models teòrics de la Teoria de l'Autoconcepte i la Teoria de la Influència Triàdica (TTI), i ha demostrat també millores a la conducta pro-social i l'agressivitat i augment de l'autocontrol, respecte, habilitats de resolució de conflictes, autoestima i altruisme de l'alumnat. El programa *KIVA* ^[34] està dirigit a alumnat de 6-10 anys i treballa des de les habilitats socials i la competència emocional durant 10 sessions. Ha demostrat ser efectiu reduint el bullying i la victimització, sobre tot als cursos inicials de Primària. Per últim, el programa *Escoles per la igualtat i la diversitat* ^[37], per alumnat de 6-16 anys, treballa des de les habilitats socials i les competències emocionals. Ha aconseguit millores en la igualtat de gènere, cultural i diversitat funcional, percepció de la violència (a Secundària), empatia i sexisme.

Revisió de programes des d'una perspectiva interseccional

En últim lloc, de la revisió de programes escolars d'educació emocional des d'una perspectiva interseccional, se seleccionen un total de 19 estudis, dels quals **11 compleixen al menys cinc dels criteris de qualitat** preestablerts detallats a l'apartat de Mètodes (**Taula 3**). Entre aquests, tres es determinen com programes de qualitat elevada: **Carell Docal (2017)** ^[20], **Kusché (2006)** ^[38] i **Cefai (2018)** ^[39]. Les característiques generals d'aquests es resumeixen a la **Taula 4**, a la qual també s'incorpora el programa de **Cahill (2018)** ^[40] per la qualitat de la seva intervenció tot i estar encara en procés d'avaluació.

Finalment, cal subratllar les característiques més freqüents identificades en aquests programes. En primer lloc, els quatre programes seleccionats **involucren a la família** en les seves activitats. En concret, el programa *RRRR* aconsegueix això mitjançant la consigna d'activitats de reforç o lectures que l'alumnat ha de portar a terme a casa, i *DDI*, a més de l'anterior, incorpora activitats específiques per a famílies, com els *Parent Coffee Diversity Dialogues*. Per la seva part, *RESCUR Surfing the Waves* dedica diferents estratègies per aconseguir la implicació familiar:

- a. Continuant amb la forma dels anteriors programes, cada activitat comporta un exercici per fer a casa juntament amb la família.
- b. S'ofereix una Guia per a Famílies que utilitzaran paral·lelament a les activitats a l'escola.
- c. Es faciliten recursos i informació perquè les famílies aconsegueixin el seu propi estat de benestar i resiliència.
- d. Es permet a l'alumnat emportar-se a casa la mascota del programa.

D'altra banda, si bé *RESCUR Surfing the Waves* i *RRRR* tenen en compte a **tota la comunitat escolar**, cap d'ells considera cap altre agent comunitari.

La **implementació dels programes** va a càrrec del professorat del centre als quatre casos. Cal esmentar, a més, que al programa *DDI* són també els/les estudiants els/les que exerceixen de formadors/es. Respecte a la formació de formador/es, *DDI* ofereix formació en línia que es complementa també amb tallers presencials, i la resta dels programes compten amb guies completes i suggeriments de recursos per al professorat. El programa *RESCUR Surfing the*

Waves, a més, pretén que el personal del centre treballi també en el seu propi benestar i resiliència.

En últim lloc, les **metodologies emprades** són diverses i van des de lliçons teòriques per part del professorat fins a exercicis de *role-playing*, presentacions de treballs o excursions fora de el centre escolar. Les següents metodologies són comuns als quatre programes:

- a. Fitxes d'exercicis
- b. Posades en comú i conclusions en grup
- c. Exposició de casos
- d. Debats en grup gran
- e. Fer i exposar treballs
- f. Activitats de relaxació
- g. Activitats artístiques, entre les quals el programa *RESCUR Surfing The Waves* incorpora també activitats musicals i de dansa i teatre.
- h. Tècniques audiovisuals, com ara presentacions de *PowerPoint* o vídeos que s'analitzaran després.
- i. Contes
- j. Jocs en grup gran
- k. Role-playing
- l. Parlar en públic

Conclusions

Les tres fases de la revisió de programes de promoció de relacions equitatives i educació emocional han permès identificar i revisar **26 programes** per a promoure relacions més equitatives entre l'alumnat d'educació primària arreu del món. D'aquests, s'han analitzat amb profunditat 6 programes que compleixen amb els criteris de qualitat elevada de la intervenció i de l'avaluació, als que s'afegeixen el programa de la XARXA ("Escoles per la igualtat i la diversitat"), ja que l'únic criteri de qualitat que no compleix és el del model teòric i es desenvolupa a Barcelona, i el programa de Cahill (2018) [40], en procés de ser avaluat, per la qualitat de la intervenció.

Els estudis revisats varien respecte al nombre d'activitats i la durada d'aquestes, les metodologies emprades, la participació de l'entorn familiar... El que dificulta la possibilitat de donar recomanacions clares al respecte. No obstant això, són diversos els punts en comú, com el fet que sigui el professorat el que imparteixi les sessions (amb una guia escrita en tots els casos) o la necessitat de desenvolupar el programa al llarg de tot un curs escolar (amb una única sessió a la setmana o amb activitats que es treballen de manera transversal als espais dedicats a altres assignatures del currículum escolar).

Els continguts que més s'han treballat als programes esmentats són la resolució de conflictes, el reconeixement i maneig emocional, desenvolupament de capacitats pròpies i la construcció de relacions socioafectives de forma positiva, al que s'incorpora una perspectiva explícita de gènere en alguns dels programes. Un únic programa va treballar unitats d'identitat de gènere i racial i la discriminació basada en aquestes. A partir d'aquí es pot reprendre el tema desenvolupat a l'apartat d'Introducció, ja que només un dels programes seleccionats compta amb una mirada de trencament de la perspectiva individualista que caracteritza els programes d'educació emocional. Per tal d'emfatitzar la construcció de relacions

més sanes i equitatives, seria valuós incloure en aquests tipus de programes apartats en què es treballin aspectes referents al clima social de l'aula, posant especial atenció a les desigualtats socials que venen determinades per la interacció de categories com ara la nacionalitat, la diversitat funcional o el gènere.

Conclusions finals i recomanacions

Per últim, d'acord amb el marc conceptual inicial i amb la revisió feta, s'emfatitza la necessitat d'aplicar programes que treballin, des de l'educació emocional, la promoció de les relacions democràtiques i equitatives (amb un/a mateix/a i amb la resta) a l'alumnat d'edats primerenques, com forma de prevenció de la violència i creació d'ambients més saludables.

A partir d'aquí s'extreuen una sèrie de **recomanacions cap a la construcció de futures intervencions per promoure relacions més equitatives al cicle inicial d'Educació Primària**:

- a. Els programes han de basar-se en un model teòric de canvi conductual.
- b. Els programes han d'incloure els següents continguts: entrenament en habilitats socials de resolució de conflictes, educació emocional i afectiva, potenciar l'autoestima i les conductes pro-socials. A més, s'afegeix la necessitat d'incorporar una visió crítica respecte a les desigualtats socials, que fomenti relacions de respecte entre iguals, comprenent categories com el gènere, la diversitat sexual o la diversitat cultural.
- c. S'ha d'assegurar la correcta implementació del programa per part del professorat, oferint formació, suport constant i seguiment. És recomanable, a més, oferir recursos perquè el personal del centre treballi en el seu benestar propi.
- d. A més, s'ha de comptar amb un disseny d'avaluació, amb diferents informants, que permeti valorar l'eficàcia del programa també a llarg termini.
- e. Es recomanable que els programes incloguin les famílies i la resta de la comunitat escolar, fent servir per a això diferents estratègies.

- f. Cal que la metodologia emprada sigui dinàmica i participativa (amb estratègies com el *role-playing*, el visionat de vídeos per analitzar o els debats amb grups grans), en lloc de centrar-se únicament en un aprenentatge teòric.
- g. Els programes han d'estar dirigits a tot l'alumnat, incloent, al menys, una perspectiva de gènere, perspectiva intercultural i perspectiva de diversitat funcional.

Referències

1. Generalitat de Catalunya. Pacte per a la infància: Estat de situació de la infància i l'adolescència a Catalunya, 2014. 2015; Disponible a: <https://pdia.blog.gencat.cat/2015/09/18/situacio-infancia-adolescencia-catalunya-2014/>
2. Síndic de Greuges de Catalunya. Informe sobre l'abús sexual infantil a Catalunya: Octubre 2016 [arxiu PDF]. 2016; Disponible a: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/4210/Informeabussexualinfantil_cat_okdef.pdf
3. Agència de Salut Pública de Barcelona. Enquesta de Salut de Barcelona 2016/17 [arxiu PDF]. 2019; Disponible a: <https://www.aspb.cat/docs/enquestasalutbcn/>
4. Agència de Salut Pública & Consorci Sanitari de Barcelona. La salut i els seus determinants en l'alumnat adolescent de Barcelona: Enquesta de Factors de Risc en Estudiants de Secundària. FRESC 2016 [arxiu PDF]. 2017; Disponible a: <https://www.aspb.cat/arees/la-salut-en-xifres/enquesta-fresc/>
5. Generalitat de Catalunya - Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Aproximacions a l'escenari jurídic i legal per valorar les intervencions amb infants i adolescents que viuen situacions de violència de gènere en l'entorn familiar [arxiu PDF]. 2017; Disponible a: <http://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2017/intervencionsInfantsViolencia.pdf>
6. Bisquerra R. Educación emocional. Propuestas para educadores y familias. Bilbao: Desclée de Brower. 2011;
7. Bisquerra R. Educación emocional y bienestar. Barcelona: Praxis; 2000.
8. Horowitz J, Garber J. The prevention of depressive symptoms in children and adolescents: A meta-analytic review. J Consult Clin Psychol. 2006;74(3):401-15.
9. Stice E, Shaw H, Bohon C, Marti C, Rohde P. A meta-analytic review of depression prevention programs for children and adolescents: factors that predict magnitude of intervention effect. J Consult Clin Psychol. 2009;77(3):486-503.
10. Lösel F, Beelmann A. Effects of child skills training in preventing antisocial behavior: A systematic review of randomized evaluations. Ann Am Acad Pol Soc Sci. 2003;587(1):84-109.

11. Wilson S, Lipsey M, Berzon J. The effects of school-based intervention programs on aggressive behavior: a meta-analysis. *J Consult Clin Psychol*. 2003;71(1):136-49.
12. Blank L, Baxter S, Goyder E, Guillaume L, Wilkinson A, Hummel S. Systematic review of the effectiveness of universal interventions which aim to promote emotional and social wellbeing in secondary schools. *Interventions*. 2009;56(45):1.
13. Lights4violence. Policy brief. 2019;
14. Reyes J, Ramos P, Juárez O, M B, Pasarín M, Aracoz L. Efectivitat dels programes basats en l'educació social i emocional. 2013; Disponible a: www.aspb.cat
15. Catalano R, Berglund M, Ryan J, Lonczak H, Hawkins J. Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *Ann Am Acad Pol Soc Sci*. 2004;591(1):98-124.
16. Bartroli M, Juárez O, Ramos P, Puertolas B, Teixidó-Compañó E, Clotas C, et al. Programa d'Educació Emocional pel segon cicle d'educació Infantil. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona. 2018;
17. Vives-Cases C, Davo-Blanes MC, Ferrer-Cascales R, Sanz-Barbero B, Albaladejo-Blázquez N, Sánchez-San Segundo M, et al. Lights4Violence: A quasi-experimental educational intervention in six European countries to promote positive relationships among adolescents. *BMC Public Health*. 2019;19(1):1-12.
18. Menéndez Álvarez-Hevia D. Aproximación crítica a la Inteligencia Emocional como discurso dominante en el ámbito educativo. *Rev Española Pedagog*. 2018;269:7-23.
19. Crenshaw K. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *Univ Chic Leg Forum*. 1989;1989(1):139-67.
20. Carell Docal J. Design and implementation of a coeducational program for the improved coexistence and holistic development of students and their families in a primary school. 2017.
21. Cesena Santiago M, Juárez Martínez O, Ruiz A, Cobacho A, Zaragoza Marfa A, Albllos Mingorance B, et al. Criteris de qualitat de les intervencions d'educació afectiva i sexual implementades als centres educatius de la ciutat de Barcelona - Document de l'Estratègia per a la salut sexual i reproductiva [Internet]. 2016. Disponible a: <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/112458/1/Criteris-de-qualitat-intervencions-educacio-afectiva-i-sexual-implementades-als-centres-educatius-Barcelona.pdf>

22. Barnes T, Wang F, Merrill K. A meta-analytic review of social problem-solving interventions in preschool settings. *Inf Child Dev.* 2018;27:1-22.
23. Merrill K, Smith S, Cumming M, Daunic P. A Review of Social Problem-Solving Interventions: Past Findings, Current Status, and Future Directions. *Rev Educ Res.* 2017;87(1):71-102.
24. Clayton C, Ballif-Spanvill B, Hunsaker M. Preventing violence and teaching peace: A review of promising and effective antiviolence, conflict-resolution, and Peace programs for elementary school children. *Appl Prev Psychol.* 2001;10:1-35.
25. De la Rue L, Polanin J, Espelage D, Pigott T. Meta-Analysis of School-Based Interventions Aimed to Prevent or Reduce Violence in Teen Dating Relationships. *Rev Educ Res.* 2017;87(1):7-34.
26. Siddiqui N, Ventista O. A review of school-based interventions for the improvement of social emotional skills and wider outcomes of education. *Int J Educ Res.* 2018;90:117-32.
27. Trianes, MVGarcía A. Educación socio-afectiva y prevención de conflictos interpersonales en los centros escolares. *Rev Interuniv Form del Profr.* 2002;44:175-89.
28. Pastorino M. Violencia de género en las aulas de educación secundaria. *RESED.* 2014;112-33.
29. Durlak J, Weissberg R, Dymnicki A, Schellinger K. The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions. *Child Dev.* 2011;82(1):405-32.
30. Taylor R, Oberle E, Durlak J, Weissberg R. Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-Up Effects. *Child Dev.* 2017;88(4):1156-71.
31. Ura S, D'Abreu A, Castro-Olivo S. Outcome Measurement of School-Based SEL Intervention Follow-Up Studies. *Assess Eff Interv.* 2019;1-6.
32. Wigelsworth M, Lendrum A, Oldfield J, Scoll A, Bokkel I, Tate K, et al. The impact of trial stage, developer involvement and international transferability on universal social and emotional learning programme outcomes: a meta-analysis. *C J Educ.* 2016;46(3):347-76.
33. Lawson G, McKenzie M, Becker K, Selby L, Hoover S. The Core Components of Evidence-Based Social Emotional Learning Programs. *Prev Sci.* 2018;20(4).
34. Kärnä A, Voeten M, Little T, Alanen E, Poskiparra E, Salmivalli C. Effectiveness of the KiVa Antibullying Program: Grades 1-3 and 7-9. *J Educ Psychol.* 2013;105(2):535-51.

35. Lewis K. Effects of the Positive Action Program on Indicators of Positive Youth Development Among Urban Youth. *Appl Dev Sci.* 2016;20(1):16-28.
36. Williams M, Bywater T, Lane E, Williams N, Hutchings J. Building Social and Emotional Competence in School Children: A Randomised Controlled Trial. *Psychology.* 2019;10:107-21.
37. Ajuntament de Barcelona. Xarxa d'escoles i instituts per la igualtat i la no-discriminació: Informe d'implementació i avaluació de la primera fase de la prova pilot [Archivo PDF]. 2016; Disponible a: <https://igualtatidiversitat.edubcn.cat/wp-content/uploads/2018/09/INFORME-IMPLEMENTACIÓ-I-AVALUACIÓ-1a-FASE-XARXA-ESCOLES-I-INSTITUTS.pdf>
38. Kusché C, Greenberg M. Building social and emotional competence: The PATHS curriculum. En: *Handbook of school violence and school safety: From research to practice.* Lawrence Erlbaum Associates Publishers; 2006. p. 395-412.
39. Cefai C, Arlove A, Duca M, Galea N, Muscat M, Cavioni V. RESCUR Surfing the Waves: an evaluation of a resilience programme in the early years. *Pastor Care Educ.* 2018;36:189-204.
40. Cahill H, Meakin C, Smith K, Beadle S, Farrelly A, Highman L, et al. *Resilience, Rights and Respectful Relationships.* 2018;

Annex. Taules

Taula 1. Qualitat de la intervenció i la avaluació de programes escolars de promoció de relacions equitatives dirigits a alumnat de 6 a 12 anys. 1999-2019

Primer autor/a	Criteris de qualitat de la intervenció						Criteris de qualitat de l'avaluació					
	Modelo teòric	>4 ses. ¹	Imple. ²	Form. Previa ³	Act. Dinám. ⁴	Persp. Transv. ⁵	Qualitat interv.	Equival. Grupos ⁶	G.C. y G.I ⁷	>500 ⁸	Instr. ⁹	Qualitat aval.
Boyle, 2008	+	+	+	+	+	-	*	+	+	-	+	*
Daunic, 2012	+	+	+	-	+	-	*	+	+	+	+	**
Terzian, 2014	+	+	-	-	+	+	*	-	+	-	+	0
Williams, 2019	+	+	+	+	+	+	**	+	+	-	+	*
Humphrey, 2016	+	+	+	+	+	-	*	+	+	+	+	**
Sánchez, 2006	+	+	+	+	+	-	*	-	+	-	+	0
Taylor, 2013	+	+	+	+	+	-	*	+	+	+	-	*
Durlak, 2011	+	+	+	+	+	-	*	+	+	+	+	**
Brackett, 2012	+	+	+	+	+	-	*	-	+	-	+	0
Lewis, 2016	+	+	+	+	+	-	*	+	+	+	+	**
Kärnä, 2012	+	+	+	+	+	+	**	+	+	+	-	*
Holsen, 2008	+	+	+	+	+	-	*	-	+	+	+	*
Devries, 2015	+	+	+	+	+	+	**	-	+	+	+	*
Cross, 2010	+	+	+	+	-	-	*	+	+	+	-	*
Cava, 1999	+	+	+	+	+	-	*	-	+	+	+	*

1. Número de sessions superiors a 4. 2. Implementació per part del professorat. 3. Formació prèvia al professorat. 4. Activitats dinàmiques i motivadores. 5. Perspectiva transversal: diversitat de gènere, cultural y funcional. 6. Equivalència de grups al pre-test o assignació aleatòria. 7. Grup de comparació i grup de intervenció. 8. Mostra de més de 500 persones. 9. Eines d'avaluació.

+ Sí compleix el criteri. - No compleix el criteri.

Qualitat

0 Qualitat baixa. * Qualitat mitja. ** Qualitat alta.

/ El programa no té avaluació. En negreta: programes de qualitat elevada.

Taula 2. Programes escolars de promoció de relacions equitatives dirigits a alumnat de primària de 6 a 12 anys que compleixen els requisits de qualitat en la intervenció i l'avaluació.

Programa i autoria	Territori	Edat (anys)	Continguts	Mètode/Dinàmiques	Durada	Material	Inclou les famílies
<i>Incredible Years Dinosaur Williams, 2019</i>	Regne Unit	5-7	Resolució de conflictes Regulació emocional Maneig de la ira Conducta pro-social	Visionat de vídeos <i>Circle Time</i> Discussions <i>Role-playing</i>	36 sessions d'1 hora	Pack infantil amb DVD's, llibres, pòsters, targetes, peluixos...	**
<i>Positive Action Lewis, 2016</i>	EEUU	3-14	Clima social Resolució de conflictes Reconeixement i maneig d'emocions	<i>Role-playing</i> Activitats d'expressió artística Jocs en grup	140 sessions (Infantil, Primària) de 15 minuts; 70 sessions (Secundària)	Kit per al professorat: manual i materials per a les sessions. Kit principal: directrius per a promoure i reforçar el programa.	*
<i>KIVA Kärnä, 2012</i>	Finlàndia	6-10	Prevenió intimidació i victimització Maneig de l'agressivitat	Discussions Jocs en grup Visionat de vídeos	10 sessions dobles de 45 minuts	Manual pel professorat Vídeos, cartells Guia per a les famílies	*
<i>Escoles per la igualtat i la diversitat Aj. BCN, 2016</i>	Barcelona	6-16	Resolució de conflictes Diversitat, igualtat, equitat i respecte Competència emocional Reducció sexisme	Teatre Dinàmiques participatives en grup <i>Role-playing</i> Activitats d'expressió artística Jocs en grup	4 sessions per centre Durada de 3 cursos	Maletes pedagògiques amb llibres específics de cada dinàmica	0

Inclou les famílies

0 No s'inclou a les famílies. * S'inclou a les famílies però no s'especifica com. ** S'inclou a les famílies i s'especifica com.

Taula 3. Qualitat de la intervenció i l'avaluació de programes escolars d'educació emocional dirigits a alumnat de primer cicle de primària. 2010-2020.

Primer autor/a	Criteris de qualitat de la intervenció						Criteris de qualitat de l'avaluació					
	Model teòric	>4 ses. ¹	Imple. ²	Form. Previa ³	Act. Dinám. ⁴	Persp. Transv. ⁵	Qualitat interv.	Equival. Grupos ⁶	G.C. y G.I. ⁷	>500 ⁸	Instr. ⁹	Qualitat aval.
Martins, 2018,	+	+	+	-	+	-	*	-	-	-	+	0
Carell, 2017	+	+	+	+	+	+	**	+	-	-	+	*
Angoitia, 2017	-	+	-	-	+	+	0	-	-	-	+	0
Mármol, 2017	-	+	-	-	+	+	0	-	-	-	+	0
Kusché, 2000	+	+	+	+	+	+	**	+	+	+	+	**
Garzón, 2017	+	+	+	-	-	-	0	-	-	-	+	0
Fraser, 2000	+	+	-	-	+	+	*	-	+	-	+	0
Veiga, 2012	-	+	+	-	-	+	0	-	-	-	+	0
Lobato, 2005	-	-	-	-	+	+	0	-	-	-	+	0
Cefai, 2015	+	+	+	+	+	+	**	+	+	-	+	*
Cahill, 2016	+	+	+	+	+	+	**	/	/	/	/	/

1. Número de sessions superiors a 4. 2. Implementació per part del professorat. 3. Formació prèvia al professorat. 4. Activitats dinàmiques i motivadores. 5. Perspectiva transversal: diversitat de gènere, cultural y funcional. 6. Equivalència de grups al pre-test o assignació aleatòria. 7. Grup de comparació i grup de intervenció. 8. Mostra de més de 500 persones. 9. Eines d'avaluació. 10. Ajuntament de Barcelona

+ Sí compleix el criteri. - No compleix el criteri.

Qualitat

0 Qualitat baixa. * Qualitat mitja. ** Qualitat alta.

/ El programa no té avaluació.

En negreta: programes de qualitat elevada.

Taula 4. Programes escolars d'educació emocional dirigits a alumnat de primer cicle de primària que compleixen amb els requisits de qualitat a la intervenció i l'avaluació.

Programa i autoria	Territori	Edat (anys)	Continguts	Mètode/Dinàmiques	Durada	Material	Inclou les famílies
<i>Diversity Dialogue Intervention (DDI)</i> Carell, 2017	EEUU	7-11	Autoconeixement Valoració personal Relacions socioafectives	Fer/exposar treballs Activitats artístiques Jocs en grups Redacció Excursions Contes <i>Role-playing</i>	Curs escolar 1 s/s ¹ d'1 hora	Plantilles d'activitats Guia per a famílies Guia pel professorat	**
<i>Promoting Alternative Thinking Strategies (PATHS)</i> Kusché, 2000	Regne Unit Irlanda Escòcia Suïça EEUU Gales	3-12	Autocontrol Sentiments i relacions Resolució de conflictes interpersonals	Debats en grup gran Activitats de relaxació Activitats artístiques Jocs en grup Contes <i>Role-playing</i>	Curs escolar 2-3 s/s ¹ de 20-40 minuts	Guies amb imatges, fitxes, fotografies i pòsters	*
<i>RESCUR Surfing the Waves</i> Cefai, 2015	Croàcia Grècia Itàlia Malta Portugal Suècia	4-12	Desenvolupament d'habilitats de comunicació Construcció de relacions sanes Desenvolupament de capacitats pròpies Resiliència	Debats en grup gran Activitats artístiques Activitats musicals Dansa i teatre Audiovisuals Jocs en grups Contes <i>Role-playing</i>	Curs escolar, sessions de 45-90 minuts	Guia pel professorat Guia per a famílies Guia d'activitats Pòsters Imatges	**
<i>Resilience, Rights and Respectful Relationships (RRRR)</i> Cahill, 2016	Austràlia	6-16	Aprenentatge emocional Desenvolupament de capacitats pròpies Resolució de conflictes Maneig de l'estrès Cerca d'ajuda Gènere i identitat Relacions positives des del gènere	Debats en grup gran Fer/exposar treballs Jocs en grup Activitats artístiques Contes <i>Role-playing</i>	Curs escolar, sessions a partir de 10 minuts	Guia pel professorat 200 activitats Revisió de la literatura Tips pedagògics Components formatius online i presencials	**

¹ Sessions per setmana. *Inclou les famílies* 0 No s'inclou a les famílies. * S'inclou a les famílies però no s'especifica com. ** S'inclou a les famílies i s'especifica com.

C S B Consorci Sanitari
de Barcelona

Promoció de la salut

Connectem
f t y in

www.aspb.cat